

ČAKAVSKE ANTOLOGIJE

Glorija RABAC - ČONDRIĆ
 Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 886.2-1.09:886.2=087
 Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1994-03-30
 Received

Antologija sastavljena po analektičkim pravilima i starim uzancama, otvaraju vrata civilizatorskom procesu u onim predjelima zemlje koji imaju svoj specifičan jezik, svoje kulturno obilježje s konotativnim povijesnim oznakama.

Mnogi teoretičari, kritičari, lingvisti već dugo vremena pokušavaju raščlaniti pojavu čakavštine tražeći odgovor na pitanje da li ona ima svoje mjesto, i kakvo, u hrvatskoj književnosti. Međutim, naša analitička istraživanja su usmjerena na sagledavanje uloge čakavskih analektičkih zbirki, posebno onih općeg karaktera, priređenih s težnjom da budu egzemplarne, a ujedno poticajne za one koje prožima stvaralačka ambicija.

Kritičari nam pomažu u tvrdnji da pjesnik ne može zatajiti sebe u svom djelu bez obzira na izražajna sredstva kojima se koristi i da i u dijalektalnoj poeziji može strujiti duh općeljudskih tema. U regionalnoj motivici, u antejskoj predanosti rodnoj zemlji, u privrženosti zavičaju, u etičkim, psihološkim i domoljubnim osjećajima i pomoću duhovnih sklonosti, čakavci otkrivaju istine, sastavljaju poruke, pišu pjesme pune euritmijske, estetski dotjerane, ne rijetko s dobro artikuliranim glasovima, a ponekad skovane na prečac bez formalno - tehničke vještine, eksperimentalno odnosno avangardno sročene, ali usmjerene prema budućnosti.

Prema svojem kriteriju, antologičari su imali namjeru da predoče kronološki pregled najvrjednijih čakavskih ostvarenja svjedočeći da su antologije bile putokaz jedna drugoj a također i pjesnicima kojima je "ča" "najslij" monosilab, simbol njihovog entiteta.

Prva antologija poezije pripisuje se Grku Meleagrosu koji je oko 60- te godine u njoj skupio epigrame i još 447 starijih i suvremenih pjesnika. Prvom hrvatskom antologijom može se smatrati *Ranjinin zbornik*.¹ Tek u XIX stoljeću redaju se pokušaji izdavanja zbirke pjesama s antologijskim konotacijama. Među priređivačima nalaze se A. Šenoa, H. Badalić, koji je 1892. objavio *Hrvatsku antologiju*, dok su ostali u svojim zbirkama predstavljali i pjesmotvorstvo drugih naroda na Balkanu. Jedva su 1933. O. Delorko i D. Tadijanović pripremili antologiju *Hrvatske moderne lirike*. Vjerovatno ohrabreni tolikim antologijskim izdanjima I. Jelenović i H. Petris 1934. godine izdaju *Antologiju nove čakavske*

¹ Prema *Enciklopediji Jugoslavije* Zbornik je imao više karakter zbirke nego izbora poezije

lirike. Te iste godine Lj. Maraković sastavlja *Hrvatsku književnu liriku*, a M. Kombol *Antologiju novije hrvatske lirike*.

Predmet ovog razmatranja su antologije, u kojima se čakavski dijalekt javlja kao književni izraz, i njihovo značenje za razvitak poezije kao čuvara etničkog identiteta na istarskom poluotoku i kao putokaz naraštajima koji nose u srcu majčinu riječ i svoj zavičaj. Prvi će Dalmatinci, gledajući kako more vezuje njihova stremljenja sa svijetom u kome je pojedinac, čovjek, postao svjestan dotrajalosti starih okvira društvenog života potražiti novi način življenja i vladanja. Čvrste spone sa zemljom, sa rodnim krajem, koje održava domaće narječje, odmjeravaju pjesnikove zaletе u kosmičke sfere, ne sputavajući ga da širi svoj vidokrug i da pogled uperi tamo gdje su se kultura i etika dokazale kao osnovne društvene odrednice..

Richard Wagner, zamislivši umjetnost u službi nacionalne kulture, previdio je estetsku komponentu koja može prevazići sve granice i pomoću složenog umjetničkog postupka doseći vrhunski univerzalni domet književnih i drugih umjetničkih ostvarenja. Po ustaljenim propisima i uzancama, ono što uđe u antologiju ne može biti lišeno iskonske ljepote, a nju ne čine samo "sklad, red, odmjerенost" već i veze sa životom, čovjekom, društvom, a po mnogim kritičkim ocjenjivačima kroz nju se prenose i poruke koje stvari mogu ispravljati ili usmjeravati tokove stvaralaštva. Treba kazati da l'art poetique ne voli intelektualističke, racionalističke, retoričke tvorevine, ni geografske ograde: svi su jezici, stilovi, rime i ritmi dopušteni, svi su motivi, teme, predmeti i sve vrste emocija, ocjećaja i doživljaja prihvatljivi. Ne privlači je shematizam i uniformnost postupka i obrade jer stihu oduzimaju spontanost, poletnost i privlačnost. Estetski principi se više ne zasnivaju na "autoprojekciji, lijepom obliku i imitaciji". Od suvremenog pjesnika traži se pretežno osmišljenost i ljepota, jer, prema nekim estetičarima, oni su u stanju da probude i "estetske emocije" i potaknu spoznajni, a kod prirodno nadarenih i stvaralački proces.

Priredivači antologija ne mogu zanemariti načela odabira ni ulogu koju preuzima njihovo djelo. Sabiranjem najboljih ostvarenja jednog pjesnika, jednog naroda, jednog vremenskog razdoblja, jednog jezičnog područja ukazuje se na vrhunske vrijednosti baštinjenih tekstova. Ako joj nije određena specifična namjena - ilustrativna, didaktička, na primjer, - tada se predstavlja kao uzor ili kao putokaz početnim pjesnicima.

Čakavski dijalekt stekao je s vremenom svoju izražajnu snagu. Milorad Stojević, priredivač najnovije čakavske antologije otkriva da je u ovom stoljeću (1903) gradišćanski Hrvat Mate Meršić Miloradić napisao prvu čakavsku pjesmu.² Od raspjevanih lirskih stihova renesansnih rimotvoraca Dalmacije do Miloradićeve pjesme prošlo je mnogo stoljeća. Pojedini su kritičari mislili da će

² Cfr. *Čakavsko pjesništvo XX stoljeća*. Antologija. Studija. Rijeka 1987, str. 253.

čakavska beseda biti odbačena kao truplo, ali je XX stoljeće potvrdilo njenu živahnost i da se ne povlači pred književnim standardnim jezikom.³ Kada se pojavila *Antologija nove čakavske lirike* neke su sumnje iščezle, druge su se gasile pred naletom autorskih pjesničkih zbirki.⁴ Šest godina kasnije izlazi mala zbirka pjesama *Istrijanska zemlja* mladih Istrijana Zvane Črnje i Ivana Bostjančića, za koju je Mate Balota u svom "Predgovoru" kazao da su to "dva tiha glasa koja zovu". Jedan od tih glasova - Zvane Črnja - 1969 godine objavljuje zajedno s Ivom Mihovilovićem antologiju čakavske poezije *Korablju začinjavca*, za koju veli da se ne bi pojavila da joj nije prokrčila put *Antologija nove čakavske lirike* i drugo Jelenovićevo dopunjeno izdanje (1961). U svojim skromnim dimenzijama prva antologija je predstavljala šest autora, a Črnjina je na 321. stranici obuhvatila pjesmotvorce od glagoljaškog doba do godine izdanja.

Različita od prethodnih, 1987 godine izlazi u Rijeci *Antologija - Studija*, čiji je urednik Milorad Stojević. Sastavljena je od dva dijela: 243 stranice tekstova i 181 stranice kritičke analize u kojoj se dotiču pristupi, odnosi, problemi, raščlambe čakavskog pjesništva.⁵

Navedene antologije proširuju put perspektivnim čakavcima, usput dokazuju da dijalektalna riječ može odraziti ono što je nedostupno "drugim izražajnim sustavima našeg jezika".⁶ Nije lako ustanoviti koliko se kroz njih zrcale najviši dometi koje je dosegla lirika na umjetničkom, estetskom planu. Priređivači su slijedili svoje intuitivne, kritičke i spoznajne mogućnosti, ograničavale su ih tehničke i formalne stege, najviše materijalno sažimanje građe, što je na užrb kvalitete poezije proširilo informativnu ulogu analektičkih djela. Preveliki broj imena u posljednjim antologijama zasjenio je raspone dostignuća onih koje inspirativna vrela nisu iznevjerila. Unatoč tome, odabrani tekstovi dopuštaju tematološke usporedbe i praćenje odraza formalnih elemenata kroz određene razvoje faze književnih oblika. Prema Črnji, u njima je primijenjen princip poetskog odabiranja, pa i poetskog sistematiziranja poezije.⁷

Antologija nove čakavske lirike (1934), skromna po obimu, ali sadržajno nezaobilazna, nastala je u namjeri priređivača da se već potvrđeni čakavci nađu na okupu i tako ne zametu u populzivnoj poeziji na standardnom jeziku.

³ Među kritičarima koji su u prvi mah proricali izumiranje čakavskog pjesništva nalazili su se Antun Barać, Tomislav Prpić, Vladimir Nazor i drugi, ali su se prva tri predomislili i porekli tvrdnju.

⁴ Prva se pojavila zbirka *Bodulske pisme* Pere Ljubića (1927), druga *Čakavski stihovi* Drage Gervaisa (1929), treća *Dragi kamen* Mate Balote (1938).

⁵ M. Stojević u sažetku svoga rada iznosi kako "Putem različitih perspektiva ovaj rad je dotaknuo registar onih ideja čije bi problematiziranje trebalo omogućiti put novom pristupu suvremenom pjesništvu na čakavskom varijetetu u ovom stoljeću" (op. cit. str. 433).

⁶ Zvane Črnja, "Predgovor" u *Antologiji čakavske poezije, Korablja začinjavca*. Rijeka, 1969.

⁷ Isto.

Motivirala ih je još jedna želja: da makar u antologijskim okvirima predoče lirsko stvaralaštvo koje se nalazi u malim zbkama ili je rasuto po časopisima i listovima, tiskano na narječju koje - po mišljenju autora Jelenovića i Petrisa - izumire. Željeli su, prema tome, spasiti književnu baštinu kojoj je prijetio nestanak u zaboravu. Vodeni estetskim mjerilima - kako sami vele - urednici su dali prednost kvaliteti, pa ne čudi što su izostala neka imena koja su tek stasala u borbi za svoje mjesto u antologiji, koja, po podrijetlu riječi, mora biti uzorna i pristupačna, jer je ona a n t h o s l o g o s - skupljeni cvijet.

Vladimir Nazor, zastupljen - kako reče - "iz pijeteta prema čakavštini koja u Istri naglo i nasilno, a na našim se otocima sama polagano kviri i izumire",⁸ zaključuje svoje pismo urednicima da "ćemo možda tek sada" kroz kajkavštinu i čakavštinu, doći napokon do onih dubokih iskonskih glasova iz jezgre stvari i iz dna ljudske duše bez kojih nema ni naše prave lirike."⁹

Ako se krene po Nazorovim riječima u potragu za dubokim iskonskim glasovima koji dolaze "iz jezgre stvari i iz dna ljudske duše" analitički pristup pjesmama, koje su Jelenović i Petris predstavili u svojoj *Antologiji*, bit će dobro usmjeren i dovest će do fundiranih kritičkih zapažanja. Treba kazati da Milorad Stojević osporava naziv knjige i obrazlaže razloge: "Valja napomenuti da su mnoge pjesme tiskane prvi put u prvom izdanju, što nije običaj suvremena antologiziranja. Osim toga, ona je prešutjela više pjesnika što su do 1934. objelodanili svoje čakavske pjesmotvore po različitim publikacijama, a to se pogotovo može odnositi na drugo izdanje iz 1947 godine"¹⁰

Zamjerke bi se mogle uvažiti da je "antologiziranje" čakavske poezije steklo svoju tradiciju sa književno - kritičkom verifikacijom. Kao prvijenac, ta mala antologija prokrčila je put, što priznaje i sam antologičar Zvane Črnja. Ne može se poreći da su Nazor, Balota, Ljubić, Gervais - u njoj nazočni - uzvisili čakavski izraz do takve visine da ih ni kritika, ni analektička izdanja nisu mogla više zaobići i da su mladi čakavci vidjeli u njima uzor.

Indikativno je što Jelenović i Petris nagovješćuju sadržaj i smisao svog djela. Pjesma "Oproštaj" Tina Ujevića, u kojoj šalje pozdrav grobu u kome počiva Marko Marulić "ki va versih libar množ harvački skova- /... U lipom jaziku, gdi 'ča' slaje zvoni", stoji na čelu predočenih stihova.¹¹ Koliko je 'ča' lijepo i slatko zazvučalo u stihovima lirike koja se pojavila 1934. godine kazuju pjesnički tekstovi.

Prva, a zatim ostale antologije, pokrenule su kritička pera i teoretske istraživače u potragu za okvirima u koje razvrstati vernakularne pjesme. Prosuto je dosta riječi i korištene su mnoge metode da bi se predmetno - tematski sustav,

⁸ *Antologija nove čakavske lirike*, Zagreb 1934, str. 10.

⁹ Isto.

¹⁰ op. cit. str. 257.

¹¹ Vidi: *Antologija nove čakavske lirike* itd. str. 5.

te izražajno- lingvistička sredstva podvrgla analizi i izrekle prosudbe. Kod raščlanjivanja i vrednovanja dijalektalnih dostignuća, pristupi i upotrijebljeni kriteriji se razlikuju i kreću se od književno-estetskih do socioloških, filozofskih, komparatističkih, itd. Etičke i estetske procjene bile su subordinirane ostalim ili su se rasplinule u animozitetu kritičara. Kritika se kolebala kod identificiranja ciljeva, a manje kod poriva koji su pokrenuli pjesnike da krenu od endemičnih pojava i da prihvate jezik zavičajne sredine. Na pitanje kuda su krenuli, odgovori se razlikuju. Nekima je bilo jasno da se ta poezija radala ne kao želja da se stvori neka posebna književnost,¹² već kao potreba kulturne i duhovne opstojnosti u predjelima Istre, u kojoj su denacionalizatorski procesi prijetili presjecanjem etničkih korijena hrvatskog življa, dok su u Dalmaciji instinktivne veze sa svojim omeđenim svijetom davale geo- mitu lirsku toplinu kojom standardna književnost nije obilovala.¹³

Isključivši Vladimira Nazora, tekstualna podloga ostalih autora je skromna, ali ponudeni uzorci omogućuju registraciju pjesničkih glasova i sagledavanje njihove tonalne različitosti koje su nametali motivi i teme. Nazor, koji je posegao za dijalektom iz pijeteta prema čakavštini koja posvuda "izumire", nije mogao izostati iz *Antologije*, jer je njegovo dotadašnje djelo dobilo laskave ocjene i verifikaciju, što je bilo dovoljno da stane na čelu jadranskih stihotvoraca - Ljubića, Balote, Gervaisa čiju je autohtonu stvaralačku snagu otkrio kad su im kultura i književnost otvorili vrata, koja se do danas nisu zatvorila.

O Nazorovom prilogu čakavskoj poeziji kritika je kazala svoj sud i ako sažmemo njene raščlambe, bit će uočljivo da su senzibilitet ovog Dalmatinca i njegova životna putanja doveli do istarskih vrela nadahnuća, puna socijalnih, etničkih, etičkih i drugih motiva. Iako podatna, istarska "beseda" se mučno povijala dramatičnim i lirskim notama, ali u vrijeme kad su nastale pjesme "Galiotova pesan" i "Stomanja", "Seh-duš dan" i druge bile je jasno da se nova tematika našla sadržajno i formalno u punom skladu, što je izazvalo neobično emotivno djelovanje u javnosti.

Posebnu pozornost skrenuo je na sebe svojim pjesničkim primjercima Mate Balota. Kada je 1932. u pjesmi "Božićni račun z gospodinon Benedeton" krenuo u obračun sa zemljoposjednicima, u ime svih kmeta, čiju je povijest sažeo u mali broj riječi: tri stotine lit obrađivali su široka polja, pokorno žrtvovali mladosti svoje "jake težačke ruke, bistre oči i glave, živote"... "Svi su se oni za vas pokopali" bilo je jasno da je Balota, rođen u Raklju, selu malom poput

¹² cfr. Tomislav Prpić "Novo kajkavska i novo čakavska lirika u *Književni regionalizam u Hrvata*. Zagreb 1936, str. 52.

¹³ Za ovu tvrdnju mogu poslužiti pjesme "Primaliče nad škojih" Pere Ljubića, "Marač" Marina Franičevića, "Jugo s kišon" Drage Ivaniševića, "San o hobotnici na Punt ključa" Sime Vučetića, kao i mnoge druge.

zemljopisne točke, suočivši dva svijeta, od kojih je stari još odolijevao civilizaciji, želio ukazati da je došlo vrijeme osvješćivanja i da su odnosi potčinjenih i moćnih postali neodrživi. Slika seljačke stvarnosti dobila je povijesne konotacije. Makoliko danas ta predodžba seljačke stvarnosti izgledala anakronistička, civilizatorski sindrom nije bio presudan u društvenom aktualitetu istarskog poluotoka. Puntarski animozitet, koji nije tipičan za ovog pjesnika, dao je na znanje da se svi stari računi mogu srediti mirnim putem i da "za novo ima svaki na novo da brusi kosir". Taj figurativni kosir rezat će od 1941. mnoge suhe grane društva, ali u velikom žaru zahvatit će i zdrave.¹⁴

Pjesma "Božićni račun z gospodinon Benedeton" emblematičnog je značenja, puna je dramskog naboja, velike sugestivne snage, stoga je postala antologijska akvizicija. Sjatila se u tim stihovima teška istina, dočarana stilom rasterećenim metričkih stega i starih pravila versifikacije.

Socijalno- tematska podloga s klasnim primjesama i s topološkom oznakom u navedenoj pjesmi dobila je, zahvaljujući dijalektu, prepoznatljiva obilježja. To vrijedi i za ostale stihove, u kojima su motivi prošireni na etička, afektivna i druga polja. U pjesmama "Moja mati", "Božićna noć", "Koža", "Brime", "Jena ljubav" antejska snaga pisca i čovjeka odražava se kroz sublimirani osjećaj prema majci i prema zavičaju. Umjetničku snagu dobivaju kada se u procesu oblikovanja stapaju pojedinačno i opće, ljudsko i istarsko i stječu u općem suosjećanju s ljudskom patnjom.

Kritika je isticala i ističe i danas da je riječ istarskog čakavca omedena prostorom, vremenom, vernakularnim izrazom, pri tome je ukazivala da je *Dragi kamen*, prva i posljednja zbirka pjesama Mate Balote, sadržajna, ljudska i etična, estetski dolična sublimiranoj poeziji. To joj je osiguralo mjesto u klasičnoj analektici.

Balota je postao eponim istarskog čakavskog stvaralaštva. Njegov je glas postao prepoznatljiv po realističkim i figurativnim slikama, po polimetričnom stihu i osmišljenom kazivanju.

Isti kriteriji odabira primjenili su antologičari i kod ostalih pjesnika. Ocijenili su da su zemlja i zavičaj osnovno polazište i tematsko opredjeljenje Pere Ljubića, uočili su također da se on u pjesničkom zaletu odmiče od rodnog kraja, da izriče lokalne vizure unoseći u njih oznake općeg i univerzalnog i da sve zajedno natapa ljudskom toplinom, pjesničkim ugođajem koji stvara ljepota izraza.

Ako je zemlja izvor života ("Na bardima") i čovjekovo stanište: "I zemja svih hrani,/ i svi su zemja:/ judi, tiči, živo/ lozje i stabla" od onog što ona rada, sama se obnavlja: "Svi ginu, nestaju,/ od njih zemja bude" onda se bitisanje

¹⁴ O toj temi svjedoči *Materada* (1955), književno djelo istarskog pisca Fulvija Tomizze.

sastoji od nastajanja i nestajanja. Ta misao pokreće Ljubića na promatranja prirodnih pojava: "Lojze se po naših bardin razbolilo:/pruće je usahlo/lišće požutilo", a odatle put ga usmjeruje na filozofska i antropološka razmatranja biti i smisla postojanja čovjeka i onog što ga okružuje. Jednostavna domaća riječ dotakla se velike teme, bliske čovjeku, čiji je epilog još jednostavniji: budući da je zemlja u rukama Geje i ona se brine za njeno obnavljanje: "judi s njom žive/ i sa svin na njoj:/tako čedu opet/ i nestat u njoj..." U tom vremenskom razmaku - života i smrti - kretanje ljudi i stvari prate zvona: "I svakom zazvonidu/na dan ženbe po dva zvona/ i brecadu kad jin umre/koji did ol koja nona." ("Kampaneli"). Elementarna prirodna pojava iskazana najprirodnijim jezikom, preskače regionalne, otočke granice i dotiče složene komponente ljudske opstojnosti i njegove fizičke ranjivost. Ljubić ne očajava nad svojom konstatacijom. Njemu se pridružuje Mate Balota i Zvane Črnja i pokoji mladi čakavac kome je dalmatinski pjesnik pokazao put i potvrdio da domaći idiom može egzemplarno prodrijeti u jezgru stvari a da ne povrijedi ljepotu iskaza.

Sažimajući svoje misli Josip Bratulić je okarakterizirao pjesnička dostignuća Mate Balote ovim riječima: "U estetskoj osiromašenoj matici... Balotina je riječ prepoznata kao istinska i živa poezija."¹⁵

Analitičkim pristupom Ljubićevim pjesmama zastupljenim u prvoj antologiji, pogotovo analizom stihova u zbirci *Bodulske pisme*, mogu se izvoditi isti zaključci, s time da se upozori da su dramska struktura i narativna intonacija, nazočne u Balotinom pjesništvu, kod Ljubića ublažene metaforama i ritmičkom uskladenosti stiha. Riječ podređena osjećaju ili doživljaju, bez usiljenosti i afektacije, težinom svoje neposrednosti i prirodnosti, u pojedinim pjesmama ("None") podvlači ljudsku notu; manje je nazočna u tekstovima gdje prevladavaju slike sa gradskom atmosferom ("Podne", "Grančice") koja se odražava na čovjeka, čime pjesnik dokazuje da su vanjski efekti prirode i prirodnih pojava u sputničkom odnosu s ljudima lišenih neposrednih dodira sa ruralnom sredinom.

Mnogi teoretičari i kritičari, kojima se mogu dodati lingvisti i povjesničari književnosti, pokušavaju raščlaniti pojavu čakavštine. Njima su se pridružili sami pjesnici. Nazor, Balota, Franičević, Vučetić, Črnja i drugi, pa se prepliću mišljenja i interpretacije koje su često suprotstavljene i izazovne. Netko će od njih zaniijekati, pošto ju je zagovarao, dijalekatsku tematsku ograničenost (M. Franičević), drugi će tvrditi da čakavica nema ni motiva za književni razvitak i da njen izraz uvjetuje "ne samo atmosferu nego i sam smjer opažanja životnih podataka" (I. Katušić). Treba pripomenuti da je Jelinićeva i Petrisova zbirka prvi pokušaj demantiranja izražajne nemogućnosti dijalekta jer su Nazor, Balota, Ljubić i Gervais u "zatrapanom rudniku naše čakavštine"¹⁶ pronašli velike naslage

¹⁵ "Mate Balota - Mijo Mirković" u *Istarske književne teme*. Pula 1987, str. 213.

¹⁶ Vladimir Nazor, braneći se od optužbe da je prorekao izumiranje čakavskog dijalekta kao književnog izraza, kaže: "Ja, koji sam prvi - sastavio čakavsku umjetnu pjesmu

socijalnih, etičkih, općeljudskih motiva, koji nisu postali artefakti stvaralačkog uma, već su izvorni duhovni pokretači, za koje su pomenuti pjesnici pronašli nekoncepcionalni izričaj, takve *besede* kakve poezija nije poznavala, pronašli su ustvari život i onu njegovu nepoznatu, za malog čovjeka vezanu istinu. "Život se ukazao životan i neproračunljiv, a poetska je riječ pronašla mnoge načine da dokaže ne samo da ne umire nego dapače da se uvijek iznova rada."¹⁷

Drago Gervais ne kreće u umjetničke sfere utabanim stazama. Posjedovao je izvanredan smisao za ritam i melodiju, za mozaičko izradivanje slika, s izoštranim smislom za identifikaciju i transpoziciju viđenog. Moglo bi se reći da se njegov stih obnavlja sam od sebe kad se pred njim stvore novi ljudi, oni mali, koje aristokratska Opatija ne zamjećuje, kad mu se pred očima zanjišu barke ribara ili "nonića", kad mu pogled zaustavi "tovarić" pun "karbuna" s kojim ga je Čić iz Učke dovezao u mondenski grad da bi zaradio koji novčić za život. Mirjana Strčić nalazi da Gervais stvara stihove u kojima "se sudbinama svojih malih ljudi dizao i do općeg ljudskog sna o sreći i pravdi, o čovjekovu pravu na sve oblike samobitnosti."¹⁸ Takva misao potiskuje tvrdnju da je dijalekt potčinjen standardnom jeziku, da je, prema tome, ograničen tematski i motivski.¹⁹ Marin Franičević razmišlja da bi trebalo iz čakavskih sadržaja isključiti one sadržaje prevedive na štokavski književni jezik, da se dijalekt koristi za neprevedive. "Ako se zaista radi o nadarenom izricanju takvih sadržaja, onda granice između dijalekata ne postoje."²⁰

Kada je riječ o dijalektalnim pjesmotvorcima kritička misao nije bila uskladena, ali su kritičari jedinstveni u tvrdi da pjesnik ne može zatajiti sebe u svom djelu, najmanje dijalektalni. "Isti duh univerzalnosti struji i u dijalektalnom i u nacionalnom, kad god se radi o poeziji"²¹ Duh univerzalnosti se može kriti u zavičajnoj, odnosno regionalnoj tematici, u antejskom predanosti rodnoj zemlji, u likovima geopolitički obilježenim, u domaćim, prepoznatljivim, kao i stranim ljudskim glasovima, može izbijati iz jezičnog sustava, makoliko bile njegove granice. Ove teoretske natuknice vode nas zaključku da bez obzira kakav dug provijavao iz stiha, kakva poruka ili istina bila u njemu utkana, ako je stih estetski

("Galcotova pesan"), da pokažem njome kako se i u našem primorskom narječju mogu pisati stihovi čak i po zahtjevima najstrože - onda uobičajene - hrvatske versifikacije, postajem, eto, najednput - riječima g. I. C. - neki krvnik, grobar, ili bar 'posmrtničar' čakavštine. ("Grobar čakavštine" u Vladimir Nazor *Istarske teme*. Pula - Rijeka 1984, str. 285).

¹⁷ Josip Bratulić "Pjesnik Zvane Črnja" u *Izazov zavičaja*. Pula 1990, str. 135.

¹⁸ *Hrvatsko pjesništvo Istre 19. i 20. stoljeća*. Pula 1989. Knjiga prva, str. 27.

¹⁹ cfr. Ivan Kaušić "Granice čakavske lirike", *Dometi* br. 3-4. Rijeka 1972. str. 18-24.

²⁰ Marin Franičević posvetio je čakavskoj poeziji niz članaka, među kojima "Čakavska poezija kao književni i dijalektalno - književni izraz", *Dometi* br. 9, Rijeka 1970, "Regionalizam i dijalektalne književnosti" u *Pjesnici i stoljeća*. Zagreb 1974, "Istarski 'kanti' D. Gervaisa" u *Književnost jučer i danas*. Zagreb 1959.

²¹ I. Frangeš "Položaj dijalekta u hrvatskoj književnosti" *Dometi* br. 9. Rijeka 1970, str. 21.

dotjeran, ulazi u umjetnički hram, kao takav dostojan je ući i u najprestižnije antologije.

Prvi antologičari čakavštine, nošeni istraživačkim žarom, započinju svoj selektivni posao na autentičnim tekstovima ne imajući pred sobom uzore. "Radovah se međutim veoma radu Ljubićevu, Balotinu i Gervaisovu koji su, poslije rata (Prvog svjetskog rata - G.R.Č.) počeli - rekao bih - još dublje od mene kopati u do tada zatranom starom rudniku naše čakavštine. A *Prva antologija nove čakavske lirike* priredila je i meni veliko veselje, mislim da sam joj dao što znaš i mogoh."²² S tim je riječima V. Nazor pozdravio u jednoj knjizi okupljene čakavske liričare, koji su postali temelj budućih pjesničkih polazišta.

Između prve i druge zbirke pjesama s antologijskim konotacijama upada mala knjižica *Istrijanska zemlja* (1940). Teško ju je smjestiti u analektiku, ali preskačući je, gubi se ne samo kontinuitet dijalektalnog pisanja, već i poznanstvo sa dvojicom mladih poletaraca, od kojih će Zvane Črnja obilježiti cjelokupno poslijeratno razdoblje. Vrijedi upozoriti na Balotin "Predgovor". Naprije upozorava, gotovo proročanski, da se malo djelo pojavilo "na historijskom raskršću" kad se "vojske okupljaju", kad se spremaju "logori za bjegunce", "kad se ima krenuti u masovni pokolj", "kad se stvara novi red stvari", nove međe, "nama ovi mucavi stihovi sutrašnjih ljudi z n a č e m n o g o (pod.G.R.Č.)"

Bostjančić i Črnja, čiji su stihovi ispunili *Istrijansku zemlju*, progovorili su tihim glasom, ne toliko mucavim, toliko obazrivim. Pred njima su stajali već potvrđeni pjesnici, pa mladi i nepoznati stihotvorci nisu pretendirali da im se nametnu. Za Balotu oni su propjevali "nesigurnim i neuvježbanim glasom". Unatoč tome, obećavali su da njihov stvaralački zanos neće stati i nudili su svoju nazočnost u čakavskoj književnosti.

Oba pjesnika duguju prvi poticaj zemljacima Baloti i Gervaisu. Zajedno su - u njima nepoznatim gradovima - oplakivali izgubljenu domovinu, zajedno su gajili nade o povratku u rodnu zemlju, zajedno su ih progonile slike djetinstva, roditelja, zavičaja.²³ Bili su nesretni, a tješili su ih uspomene i uvjerenja da će se pojaviti "taj novi red stvari".

Ljepotica Opatija, gdje se Bostjančić rodio, od djetinstva mu je uskraćivala radost življenja. U mondenskom ozračju izgubljen je smisao postojanja. Spoznao je rano polarizaciju građana: na jedno su strani ljudi egzistencijalno ugroženi, a na drugoj "epikurejci" koji ne poznaju čovjeka "va škure nevere rojen" ("Pesna od nevere"). U majčinom pismu "Piše mi mat" sažete su njezine more i kronika njenog grada, sve što joj je pristupačno oku. U jednom jedinom pismu - pjesmi vide se kao na dlanu životni rasponi jednog ljudskog bića i njegova svijeta, osjeća se njegova drhtava ruka, "nevešta ruka" koja je" va saku besedu/svoju velu

²² Vladimir Nazor "Grobar čakavštine" u *Istarske teme*. Pula - Rijeka 1984, str. 287.

²³ cfr. "Predgovor" *Istrijanskoj zemlji*. Zagreb 1940.

majčinsku ljubav uklesala" i sinu poručila da se dobro obuče dok bude "va tuje zemlje žalosti pun/lutal po širokemi cestami grada" i zamolila da špara jer u Opatiji zarade "od nikuder ni". Kroz lične osjećaje i brigu za sina ocrtala je socijalno stanje na daleko poznatom turističko - romantičnom gradu, a ne zaboravlja registrirati da "Čera je va Abesiniju partil Tone". U jednom stihu iskočila je povijest jednog vremenskog razdoblja - ratnog pohoda fašista na afričku sirotinju i dok je Tone protjeran u osvajanje daleke zemlje, Bostjančićeva majka javlja kako "su gospoda gradila dve novi vili/i park posadili i z visokin ga zidon zagrajili/da ne bi nebogi ribari preko violic hodili/i amuli z vrti nosili..." Piše mi mat").

U pjesmi "Piše mi mat" sve su pjesničke norme zaobidjene, sve su pjesničke sastavnice ispreturane; motivi su se isprepleli - socijalni, klasni, etički, psihološki, povijesni, kronički, emigrantski - struktura je nedosljedna, uzidani su u nju narativni inserti, slikoviti govor, sinteze i aluzije, ali je riječ odnjegovana, natopljena snagom i smislom što će se ponoviti i u ostalim predočenim stihovima. Riječ je prikovala pažnju i emotivno uzбудila svakog tko joj se približio.

Bostjančić i Črnja su rođeni pod istim podnebljem. Međutim, s topološkog gledišta domicilne pojave se razlikuju. Prvog su ujutro budili morski vali, drugog mukanje volova i klopotanje seljačkih kola, prvi je gledao ulickanog "starog mladića" i "Mariju Lavanderku", gdje je Gervais nastojao ovjekovječiti, drugi je susretao čovjeka u "banavrekama" s "rankunom" ili "sapunom" na ramenu. Pjesničke motive su im nudila zavičajna vrela, a rodoljubni porivi su ih tjeroali da se antejskom snagom probiju do "bit stvari". Unutarnja težnja da dosegnu zalet afirmiranih čakavaca - Ljubića, Balote, Gervaisa - da proniknu u jezgru pojava bližila ih je univerzalnim ljudskim temama, koje su izviraile iz njihovog mikrokozma.

Dva pjesnika sa svojim najboljim mladenačkim stihovima ne čine antologiju. Unatoč tome, trebalo ih je spomenuti kao dokaz da se čakavski stvaralački lanac nije prekidaio i da je Črnja, dokazavši svoju privrženost dijalektu, smatrao potrebnim da priredi jednu "stratigrafsku radiografiju" cjelokupnog čakavskog stvaralaštva do godine 1969 kada se pojavila *Korablja začinjavca*. Prvi je pokušao individualizirati, selekcionirati, razmjestiti u jednu knjigu imena koja su dala svoj prilog hrvatskoj književnosti kroz stoljeća i na 321. stranici prikazati napore rimotvoraca od glagoljaškog doba do današnjice. Po vlastitom priznanju *Korablja* ne bi vidjela svjetlo dana da joj antologije *Nove čakavske lirike* nisu prokrčile put.²⁴ Objašnjavajući, između ostalog, nastanak i

²⁴ Črnjina izjava će biti uvjerljivija ako citiramo uvodne riječi iz "Predgovora" vlastitoj *Antologiji*: "I dok je naoko skromna antologijska zbirka iz tisuću devetstotridest i četvrti nagovijestila preporod onog našeg osebnog i tradicionalnog pjesničkog vala, kojim će već stoljećima osvaja svoje prisustvo u hrvatskoj književnosti, za ovu našu *Korablju začinjavca* može se sa sigurnošću tvrditi kako ne bi nikada zaplovila da joj prva čakavska

namjenu specifične čitanke, s uvjerenjem tvrdi da "staro i novo čakavsko pjesništvo u širem smislu tvore jedinstveno razvojnu cjelinu, te da je oštra podjela na staru *književnu* i novu *dijalektalnu* čakavsku poeziju književno - historijski neodrživa".²⁵ Koliko je to mišljenje prihvatljivo istraživačima i povjesničarima starije hrvatske književnosti, lingvistima, teoretičarima, filofofima nije toliko relevantno za našu temu, tim prije što priređivač nije mogao, zbog tehničkih ograničenja, pružiti potpunu panoramu pjesničkih ostvarenja od prvih začinjavca do najnovijeg doba. Črnja je ustvari htio dokazati da vernakularna pjesnička baština ima svoje korijene u davnini, da su u sastavljanju antologije nezaobilazni preci Šiško Menčetić, Džore Držić, Marko Marulić i mnogi njihovi suvremenici i nasljednici. Nekima od njih, domoljublje nije bilo strano, a domoljublje će iskazati pet vjekova kasnije Istarski i Dalmatinski čakavci u predratnom i u prvom poslijeratnom razdoblju. Među njima Stojević će izlučiti pjesnike inicijalnih poetika od skupine što pripadaju poetici romantičnog antejizma ili poetskog osvještenja.²⁶

Iako se danas posvećuje veća pažnja vrednovanju dijalektalne poezije, razumljivo je Črnjino nezadovoljstvo: "Činjenica da naši književni povjesničari nisu zamijetili genetičku cjelinu čakavskog pjesništva - uz djelovanje ostalih okolnosti - dovela je do opće književno - kritičke degradacije suvremene čakavske lirike."²⁷ Nesumnjivo te su konstatacije do 1969. godine odražavale stav većine povjesničara i kritičara. Međutim, u posljednjih dvadesetak godina kritička misao se angažirala u traženju mjesta dijalektalne poezije u hrvatskoj književnosti. Izražavajući svoje negodovanje, Zvane Črnja se mogao odupirati na Krležinu osudu Iliraca koji su, po njemu, dijalektalno stvaranje "bacili kroz prozor kao truplo".²⁸

Pred pojavom *Antologije nove čakavske lirike* Antun Barac prekida sa svojim kontroverznim razmatranjima i bilježi da "Svaki od pisaca koji su uvršteni u ovu antologiju imade više manje svoju izrazitu fizionomiju, da gotovo sve pjesme u ovoj knjižici imadu svoju izrazitu umjetničku vrijednost: one ostaju poezija i onda kada ih čovjek pokušava lišiti odore dijalekta".²⁹ Riječi s kojima zaključuje svoj iskaz djeluju ohrabrujuće i poticajno: "Osnovno je značenje ovih pjesama da je u njima izneseno ono što je tipično u jednom našem kraju, ali da je

antologija nije prokrčila put i da se u daljem lančanom uzdignuću ove autentične naše versifikacije nisu nagomilala mnogobrojna svjedočanstva koja kazuju da čakavski pjesnički glasovi i dandanas ostaju živi i nerazdvojni dio naše nacionalne poetike."

²⁵ U "Bilješkama o autorima" Črnja veli: "I Đore Držić se poput Menčetića leksički udaljio od čakavštine, ali se nije oslobodio čakavske pjesničke fakture" (str. 310-311)

²⁶ cfr. *Čakavsko pjesništvo XX stoljeća*, itd. str. 414

²⁷ "Predgovor" *Korablji začinjavaca* itd.

²⁸ cfr. Uvodna riječ na znanstvenom savjetovanju u Zagrebu o 130-godišnjici narodnog preporoda. *Kolo*, 8-9-10/1966, str. 130.

²⁹ *Književnost Istre i Hrvatskog primorja*. Zagreb - Rijeka 1968, str. 32.

to ujedno duboko čovječje i istinski naše. Ova literatura ima pravo na egzistenciju.³⁰ S takvim kritičkim premisama, Zvane Črnja je mogao krenuti u individualiziranje, odabiranje i klasificiranje čakavskog ostvarenja. Pred sobom je imao mnoštvo imena i stihova čije se značenje nije moglo poreći. Izvršiti selekciju značilo je izvući "cvijeće riječi",³¹ najprije pročešljati zbirke i časopise, probrati neponovljive sadržaje i izričaje, dokazati time "da je na području estetike i umjetnosti, dakle izvan pragmatičnog bitka književnosti, čakavski stih dvadesetog stoljeća doživio takav uzlaz, da se usporedba sa starim pjesništvom nameće kao logična i mnogoznačna potreba naše književne kulture."³² To znači da domaći izraz nije stagnirao i da su se domaća spremišta punila pjesničkim sastavima, ažurnim s novim tendencijama, što će teško prihvatiti Milorad Stojević koji će kazati da se "čakavska poezija držala tih predmetnotematskih razina i onda, a sve do 70-ih godina, kada su bili neophodni strukturni pomoci iznutra. Ta konzervirana poetika u različitim varijantama, provedbeno pjesničkim i imanentnim, te teorijskim prosudbama, čija operativnost ipak ne izmiče limitu što ga pruža čakavska imanentna poetika, funkcionira i danas kao vlastita persiflaža implicitno zadržavajući ovisnost o etnopoetskom partikularizmu, kojoj se atribuciji opirala, a unutar nje stvorila i dosljedno provodila euritmiju."³³ Pjesnik Črnja, za kojega je rečeno da u pjesničkom djelu odaje "izvanrednu dosljednost nadahnuća", odazvao se unutarnjem pozivu da u mnoštvu stihova spjevanih na dijalektu probere najvrijednije, koji zaslužuju mjesto u elitnoj zbirci. Kao glavni priređivač, uz Ivu Mihovilovića, dopustio je suradnicima da svoju koncepciju ne podrede ustaljenim književnopovijesnim metodama, niti bilo kakvim konvencionalnim načelima koje pretendiraju na "objektivnost" ili normativnost.³⁴ Tako se rodila pjesmarica sazdana na informativno - kritičkom ogledu čakavskog blaga i "namijenjena čitanju i doživljavanju poezije".

Na prvim stranicama *Korablje* pojavljuju se stihotvorenine glagoljaša, čiji tekstovi pokazuju da se riječ tek rodila i da im je euritmija nepoznanica. Priređivači su grafički reproducirali pisanje anonimnih autora, "tj. pisali smo ih kao stihove nastojeći da to formalno preoblikovanje bude što vjerniji odraz autentične pjesničke imaginacije".³⁵ Unatoč njihovom prihvatljivom izgledu, treba dodati da je naknadnim prilagodavanjem remećen izvorni oblik, što odudara od antologijskih uzanci. Cijela plejada renesansnih rimotvoraca nazočna je u Črnjinoj antologiji. Stihovi su multififormni bez plurivalentnih sadržaja što je razumljivo znajući da je Petrarca svima bio uzor. Tom utjecaju nisu podlegle sve

³⁰ Isto, str. 34.

³¹ Valja podsjetiti da riječ antologija potiče od grčkih riječi *anthos* (cvijet) plus *logos* (riječ).

³² Zvane Črnja "Predgovor" *Korablja začinjavaca* itd.

³³ *Čakavsko pjesništvo XX stoljeća* itd. str. 258.

³⁴ cfr. "Predgovor" u *Korablja začinjavca*, itd.

³⁵ Isto.

epske i pastoralne kompozicije. Izbor poezije izvršen je smišljeno tako da se začinjavci predstavljaju s reprezentativnim svojstvima. S obzirom da najavljenju namjenu i svrhu analektičke knjige, nameće se pitanje komentara i interpretacije neophodnih za razumijevanje starih tetstova. Bila su potrebna i obrazloženja koja bi povezala izostavljene odlomke iz duljih kompozicija radi uspostavljanja emotivnog odabira sa pjesničkim iskazom, sa simbolikom, etikom i porukama, pogotovo kada se radi o eklogama i sličnim pjesničkim oblicima naših klasika: Marulića, H. Lucića, Hektorovića, Zoranića i drugih,³⁶ ali su od toga urednici odustali.

Grupirajući imena suvremenih pjesnika pod raznim naslovima, iz kojih se dade naslutiti da su povezana poetikom, predmetnotematskim sadržajem i motivima, Črnja ukazuje na osnovna usmjerenja pjesnika. Prije pokušaja kritičkog prikazivanja selekcioniranih pjesama odabranih autora, potrebno je podvući da su pred Črnjom stajale dvije knjige: *Antologija nove čakavske lirike* i *Nova čakavska lirika* (1961) u koju je Ive Jelenović uključio novih dvanaest imena. Pjesnički izraz novopredodčenih pjesama potječe iz zavičajnog narječja i nosi u sebi, osim manjih izuzetaka, i izvorno obilježje što omogućuje prepoznatljivost pisca.³⁷ Črnja s povjerenjem u prethodne antologičare preuzima odabrane autore bez dvojbe u pjesničku vrijednost njihovih stihova. Na čelu druge zbirke stoji Ante Dukić s rimovanim elogijem posvećenim istarskom skladatelju Ivi Matečiću Ronjgovu, koji je "od veselja saki dan kantat" ("Nas domaći glas"). To su stihovi s indikativnim i simboličnim značenjem, jer je najglasniji u njima zov zavičaja i poziv da se uspomena na velikane duha ne pogasi.

Kataliniću- Jeretovu Jelenović ustupa mjesto za tri pjesme: "Gradiću moj lepi", "Tri kaleba" i "Dva vrana" u kojima pjesnik pristupa emotivno povijesnoj odrednici, pa koristi ptice kao antitetične simbole sreće i zla, odnosno kao nosioce života i smrti. Jelenović smišljenim odabirom pokazuje da se pjesnikov identitet i stvaralačka snaga mogu raspoznati i kroz manji broj stihova. Taj postupak primjenjuje i kod ostalih pjesnika. Ispresječene "Magarećeve egloge" Anta Cettinea raskrivaju pjesnikove afinitete prema gradskoj sredini iz koje crpi motive koristeći pri oblikovanju tema čakavštinu "nabijenu" školom i kulturom.

Jelenović nije izostavio, a Črnja je prihvatio, u međuvremenu potvrđene čakavce Ivu Žica Klačića, Dragu Ivaniševića, Šimu Vučetića, Marina Franičevića, Nikolu Bonifačića Rožina. Svima njima je polazište rodno mjesto; svi su prigrlili čakavsku "besedu" za izricanje svojih doživljaja, vizija i osjećaja.

³⁶ Razmišljanja o čakavskoj književnosti vodi Marina *Franičevića* do zaključka da "dok nema normiranog i standardiziranog književnog izraza, nema ni dijalektalne književnosti: svaki je izraz, adekvatno poetskoj vrijednosti, jednako književan i jednako dijalektalan." ("Čakavska poezija kao književni i dijalektalno-književni izraz". *Dometi*, 9/1970.)

³⁷ *cf.* Ive Jelenović "Predgovor" *Nova čakavska lirika*, 1961, str. 17.

Žic se odaziva zovu mora ("More nas zove"), uspomeni na obiteljsko ozračje i to pretače u stihove gotovo jednoličnih tonova i boja, iz kojih zrači tuga premoštena vizijom budućnosti. Osvrnut ćemo se kasnije na koji su način pomenuti pjesnici dobili potvrdu za ulazak u sve antologije čakavske poezije otad objavljene.

Črnja i Jakšić se predstavljaju po prvi put u analektičkim izdanjima, a spadali su tada u mladu generaciju. Črnjin je mikrosvijet stisnut u pjesmi "Ugnjišće" zato "što ugnjišće je bilo naš oltar/ i oltar sega istrijanskoga puka". Oko njega se zapravo stisla cijela Istra boreći se za održanje svog etničkog identiteta. Oko ognjišta se skupljala sva ontogenetska snaga istarskog čovjeka i grijala u kutu gdje je gorila vatra. Mada se u toj pjesmi ocrtava individualnost istarskog pjesnika, kome su dom i zavičaj životne determinante, predočeni stihovi, iako nisu dostigli reprezentativnu umjetničku vrijednost, koja se krije u opusu žminjskog čakavca, emocionalno uzbuđuju.

Zlatan Jakšić, rodom iz Brača, od samog početka se iskazao svojim samosvojnim putem u dijalektalno pjesništvo. Preko svojih stihova na egzotičan način stavlja humorističku prevlaku. Humor, originalan i inventivan, ne koristi iz pragmatičkih ili evazivnih razloga. Njegova duhovita riječ uljepšava slike i prizore koji se mozaičkom tehnikom redaju jedan do drugoga i stvaraju prirodni ugodaj, bez pretenzija da se vinu u visine. Pjesma "Jutro" ukazuje na početak dana u seoskom ambijentu, a uz to kako stvarne radnje, pod povećalom, dobivaju smiješni izgled:

"Najpri zaškripju posteje,
pa krakuni,
pa skale u kampanelu.
Onda počmu kašjat zvonci,
pa judi,
pa teče po kužinan.
Pa se rasplaču tovari,
tići
i po guštirman sići."
("Jutro")

Hilarijski intonirani opisi ne zakriljuju zbilju, već pomažu u arhetipskoj rekonstrukciji posebne svekodnevnice koja ubrzano nestaje. Gervais je pribjegao humoru da bi ublažio ljudske drame ("Marija Lavanderka") i ne rijetko za izricanje etičkih poruka. U tu svrhu poslužit će katkad i Zlatanu Jakšiću (pjesma "Perinač").

Črnja i Jakšić su stasali neopterećeni književnim teorijama i primakli su se dalmatinskom triju - Ivaniševiću, Franičeviću i Vučetiću koji su tada imali prednost jer su ranije došli - kako reče Stojević - "do poetskog osvještenja".

Prema Stojevićevim tumačenjima "Pjesnici poetskog osvještenja unose u čakavsku poeziju svijest o tome da se piše poezija, da se stvara u granicama poetskih a ne kojih drugih problema, te da je jezik kojim se to na razne načine obavlja otporan izazovu tog zahtjeva... Intuitivno su na tom putu bili već *Zvane Črnja* i *Ivan Bostjančić*, ali su prejaki bili tragovi poetskog diskursa prethodnika da bi se to i znatnije pjesnički predočilo."³⁸

Ivaniševićevi motivi su izborili dobro mjesto u drugom izdanju *Nove čakavske lirike*. Neki od motiva su preskočili ograde, primakli se dalekim prostranstvima, podupirani vizijama da osim težaka koji "Po cili dan mašklinon bacijedu sunce u zemju i potom skrapaju i lušce i sime" ("Težaci", II) i juga koji "po cakliman tuče / i pritišće krov i zide" ("Jugo s kišon"), postoje i putujući oblaci koji nose pjesnika u stratosfere ili u novi svijet, da bi ga vratili zemlji i maslinama na čijoj su kori "ostali prsti/ o' didi i bab/, sivi prsti puni maovine, misečine/ i pota." ("Maslina").

Svrstavajući Ivaniševića, Franičevića, Vučetića, N. Bonifačića Rožina u pjesnike "poetskog osvještenja", Milorad Stojević spominje kritiku koja im spočitava "da se upuštaju u prostore što su u kontradikcijama za tzv. čakavskom sadržajnošću, pogotovo D. Ivanišević."³⁹ Za njega su ti pjesnici samo "povijesni medaš razvitku" kome se još ne nazire pravac kretanja. Njihovi pjesnički tekstovi, međutim, kazuju da su i ovi čakavci krenuli u potragu za iskonskim glasovima koji izranjaju iz dna čovjekove duše. Neki od njih su pokupili dojmove o svijetu što ih okružuje, drugi su uhvatili slike koje ovapločuju život, treći poniru u svoju intimu i pretaču u stihove magmu osjećaja. Ne bi se moglo reći da se struktura dobro prilagodila predmetu obrade i kolokvijalnom govoru stvaralaca s rodnim krajem. Zbog bliskog kontakta sa prirodom i sa stvarima omakne im se pokoja oleografska crta ili pak metaforička nota; ponekad ih zanese lingvistička konstrukcija, raskošni literarni leksik kome dijalekt nastoji odrediti mjeru. Pozornost zadržava Vučetićeva rima koja prihvaća svaku motiviku i dokazuje da čakavski jezik nije siromašan i da Nazorova versifikacija nije bila samo eksperiment, kao ni razigrana Franičevićeva metrika koja ozvučuje stih i prikladno vezuje pjesnikov izraz.

Črnjinu antologiju odlikuje preglednost dijalektalne ostavštine. Reklo bi se da su mu poetski izraz i poetika poslužila kod razvrstavanja i grupiranja stihotvoraca. To se odražava na naslove, pogotovo one koji se odnose na XX stoljeće. Tako su pod nazivom "Rapsodi" skupljeni Tin Ujević, Vladimir Nazor, Rikard Katalinić Jeretov, dok su se u "Liburnijskom sazvučju" našli Drago Gervais, Ante Dukić, Milan Marjanović, Ivan Bostjančić, David Kabalin Vinodolski, Ljubo Pavešić, Zoran Kompanjet, Branka Vidas, Anton Mavrinac

³⁸ Milorad Stojević: op. cit. str. 426-427.

³⁹ Isto, str. 388-389.

Filonov, Antun Šepić Tomin, Nano Švedrin. Pet se imena našlo pod naslovom "Bodulski memento", dok je Dalmatince: Ljubića, Franičevića, Cettinea, Vučetića i Jakšića povezoao naslov "Di »ča« slaje zvoni". "Istrani" su posljednji u redoslijedu i predstavljeni su u relevantnom broju - devet - od kojih su nam najbolje poznati Mate Balota i Zvane Črnja. Za nijednog pjesnika Črnjina knjiga nije predstavljala exordium, a svatko od njih našao je makar malo prostora u Stojevićevoj antologiji. Ono što karakterizira jednu i drugu zbirku jest odabir pjesama najreprezentativnije vrijednosti s jedne strane, a sa druge ima ne mali broj imena čija je pjesnička identifikacija otežana.

Iskorak iz predmetnotematskih okvira kojeg su se držali, općenito uzeto, čakavci zastupljeni u Črnjinoj antologiji, napravili su mladi stihotvorci, nadasve oni koji su se prvi put pojavili u analektičkoj knjizi Milorada Stojevića *Čakavsko pjesništvo XX stoljeća*. Pristupivši izboru, antologičar se mogao splesti na pitanju: da li se držati tekstova koji svjedoče o umjetničkim dosezima pisca ili voditi računa o njihovoj dokumentarnoj snazi. Opredijelio se za novi postupak koji ga nije vodio strogom odabiru poetskih, estetskih, uzvišenih dostignuća, već se okrenuo na panoramsko prikazivanje plodova čakavskog izraza insistirajući da promijenjenom senzibilitetu najmladih stihotvoraca. Krenuo je s namjerom na organski i postupno prikaže sve one koji su pisali vernakularnim jezikom na literaran način, naznačujući koliko je individualni stvaralac odrazio svoje vrijeme i svoje društvo u njihovoj iskonskoj složenosti. Od *Korablje začinjavca* do antologije objavljene 1987. prošle su skoro dvije decenije. U tom razdoblju, prokušani pjesnici su obogatili svoj opus, a, dotad nezamisliv broj, je propjevao na svom narječju radosno i s uvjerenjem da se domaća riječ sačuvala i da s njom niču novi izdanci koji hrane vitalizam čakavskog govora i potvrđuju regeneraciju dijalektalne riječi. Podrijetlo te riječi je u nekim slučajevima dubiozno. Iz nje postepeno nestaje izvorna ljepota jer se prilagodava novim vremenima u kojima je došlo do pertupbacija u cjelokupnom književnom sustavu. Prilagodava se i za to što je, prihvativši materinski jezik kao izražajno sredstvo, mlada generacija bila svjesna da vlastito narječje postavlja granice i da, unatoč magnetskih niti koja ih u omedenom prostoru drži i izaziva, moraju iskakati na prostore standardnog književnog izraza. Možemo povjerovati Ivanu Katušiću koji veli da dijalektalna poezija nastaje u dijalogu s književnim jezikom i da "čakavski pjesnici, koji nam obavezno pružaju više ili manje potpune rječnike upotrijebljenih dijalektalnih riječi, kao da nam žele ne samo pomoći nego i opravdati svoju potrebu da se izraze dijalektom."⁴⁰ Međutim, uz upotrijebljene dijalektalne riječi, u zavičajnoj baštini pronađene su nove, druge su skovane po uzoru na standardni jezik, treće su se u zanosu pisanja nametnule same. Potvrđuju to imena koja su našla tko više tko manje prostora u Stojevićevoj antologiji.

⁴⁰ "Granice čakavske lirike" itd. str. 18 - 24.

Većina njih je rođena u četvrtoj desetini ovog stoljeća kao Nikola Kraljić, Nikica Kolumbić, Ante Sapunar, Ljerka Car- Matutinović, Tonći Petrasov Marović, Ivica Pilat, Miroslav Sinčić, Rudolf Ujčić, Zvonimir Mrkonjić, Milan Rakovac, kojima slijede poslijeratna generacija Marija Trinajstić, Joško Božanić, Zdenka Višković- Vukić, Ljubomir Stefanović, Drago Štambuk, Danijel Načinović i drugi. Njihove teme i motivi preskočili su dotadašnje ograde, držeći se strukturalnih promjena u novom vremenu, s kojima se sadržaj prepliću u živoj igri utjecaja, sudara, naizmjeničnih reakcija. "Varijetet, tako poetiziran, prvi put kuša vlastitu tvorbenost oslobođen egzolingvističkih odnosno egzopoetičnih zasada što su vodile utilitatu drugačije naravi od onog što pripada čistoj književnoj pragmi."⁴¹

U pjesmama mladih i najmladih stihotvoraca, unatoč tome što su neki od njih slijedili put u poetske sfere koji su otvorili stariji čakavci sa svojim vrhunskim dometima, iz čijih je stihova čak i destruktivni "furor",⁴² nazočni su lajtmotivi koji su ih rasterećivali psihološki, ili su, svaki za sebe, potražili selo gdje su ostavili korijene (Sinčić, Pilat, Rakovac, Ujčić i drugi). Selo je viđeno urbaniziranim očima, pred kojima lete ispreturani mozaici nekadašnje slike. Drugi su se eksperimentalno poigrali riječima i grafičkim znakovima (Kraljić, Petrasov Marović, Stipišić Delmata, Božanić, Orlić, Višković - Vukić, Čenar (koji je slova i znak doveo do apsurda). Priređivač posljednje antologijske zbirke nije zanemario ženske pjesničke glasove. Svaka od njih utkala je u pjesme svoj emocionalni svijet, toplinu svoju duše koja se pokatkad razlijeva u stih i u sentimentalnom zaletu stvara idilični ugođaj (Branka Vidas, Ljerka Car-Matutinović, Marija Trinajstić, Đurdica Ivanišević).

Prve antologije služile su kao putokaz slijedećim, koje su preuzimale predočene pjesničke sastave, odnosno imena stihotvoraca. Posljednja je sastavljena s ambicijom da bude ogledalo i dokument specifičnog čakavskog stvaralaštva XX vijeka. Po načinu kako je sastavljena nije imala didaktičke namjere, ali je težila da joj slika čakavske poezije bude što potpunija. U tu svrhu su se dosad autori analektičkog djela trudili da usklade tekstovne priloge s

⁴¹ Milorad Stojević, op. cit. str. 307.

⁴² Svoj bunt protiv bijede i patnje Zvane Črnja najočitije iskazuje u pjesmi " Kune otac muoj":

"Oj, da iman
šajeti va rokah samo piet minuti
i da ih šaljen po sviete
sejat
smrti

Čuda bih stori zla,
oj, preveć.
Ma ne bi bilo mižieriji
na sviete
već."

umjetničkom težinom pjesnikovog opusa. Izbor zavisi od kritičke objektivnosti priređivača, ali ona ne može u potpunosti isključiti preferencijalni kriterij.⁴³ Po nekim davno sastavljenim normama, u antologijama ne smije izostati pjesnikov profil, koji se može predstaviti i sa jednom, za autora tipičnom, pjesmom. Stojević je krenuo s razrađenim strukturalnim komponentama knjige: dvije trećine pjesničkih tekstova, a jedna studiozne analize čakavske književnosti. Bila je to dobra zamisao jer po metodološkim pravilima pjesničke tvorevine treba najprije upoznati, a iz toga ocijeniti i razvrstati. Pjesnike je Stojević poredao kronološkim redom prema godinama rođenja, ne označivši zavičajnu pripadnost.⁴⁴ Prema riječima sastavljača: "Ukazano je na samosvojan put ovog čudnovatog pjesništva, koje i nakon gotovo stoljeća svoje novije tvorbe još uvijek balansira između banalnosti i bremenitosti referencija... između pokušaja i sreloti."⁴⁵

Te konstatacije morale su postati niti vodilje u selektivnom postupku. Sve što je odisalo banalnošću i nezrelošću trebalo je biti osuđeno na zaborav. Neka navedena imena su tangencialno dotakla umjetničko polje. Nisu im pomogla ni čakavska vrela da osmisle svoje riječi i da pokažu svoj kreativni identitet.

Mnoštvo imena, čiji je - može se pretpostaviti iz tehničkih razloga - vernakularni prilog pojedinačno vrlo skroman, a kod kojih se, mogu nazrijeti i sklonosti egzibicionizmu, nije zakrtila dosegnute kvalitete dosad najcjelovitije i najznačajnije antologije, koja je skupila tako veliki broj poslanika dijalektalnog pjesništva, među kojima su smješteni i oni kojima se može podičiti hrvatska književnost.

Sve opće smotre čakavskih djelatnika rođenih pod Jadranskim podnebljem, ne isključujući ni one koji su predstavljeni u lokalnim ili regionalnim pjesmaricama, ali su ovom prilikom ispuštene iz razmatranja - oslikale su samosvojni put pjesnika ka artikulaciji unutarnjih glasova još prije nego su savladali formalno tehničku vještinu u pisanju. Neiskustvo im nije smetalo u postavljanju maksimalnih izražajnih zahtjeva od idioma rodnog kraja. Sve donedavno pjesnicima je sadržajno polazište bilo blisko, dok su im pjesnički zvukovi bili polifonični i plurivaletni što je pojačalo prisnost i komunikativnost stihova. Antologije su im otvarale vrata civilizatorskom procesu u jednom

⁴³ Zanimljivo je što kaže Giuseppe *Petronio*, profesor književnosti, poznati kritičar i antologičar, koji je stekao priznanje i popularnost zbog stručno i znanstveno sastavljanje analekta. Spominjući teškoće na koje je nailazio kod odabiranja tekstova i njihovih autora, s preduvjerenjem da će naići na reakcije, poučno veli: "Ogni compilatore di antologia conosce questo suo triste destino, e si può consolare solo con la coscienza del lavoro e del tempo speso a scegliere, togliere, rimettere, calcolare presenze e assenze nomi e spazi, alla ricerca di una dosatura quanto più onesta possibile" (*Antologia della critica letteraria*. Bari 1886, str. VII)

⁴⁴ Na kraju knjige *Čakavsko pjesništvo XX stoljeća*, prije "Kazala imena", kompilator stavlja "Bibliografske bilješke" s osnovnim podacima o životu i djelu pojedinih čakavaca.

⁴⁵ M. Stojević, op. cit. str. 434.

hrvatskom kutu, koji ima svoje kulturno obilježje s konotativnim povijesnim oznakama. Nesumnjivo da su izbavile brojne čakavce iz efemernog položaja periodične publikacije i preuzele ulogu jamca za njihovu budućnost. Uputile su im ujedno poziv da ostanu vjerni svome stvaralačkom nadahnuću jer općeljudska je težnja obogaćivanje svog zavičaja i zemlje umjetničkim ostvarenjima.

Glorija Rabac-Čondrić: ČAKAVIAN ANTHOLOGIES

S u m m a r y

Anthologies made according to the analectic principles and time-honoured usage open the door to the civilising process in those parts of a country which have their specific idiom, their own cultural character with connotative historical markings.

Many theoreticians, critics and linguists have tried for a long time to analyse the phenomenon of the Čakavian dialect, seeking for an answer to the question whether the idiom has its place, and what kind of place, within Croatian literature. However, our analytical exploration is directed towards observing the role of the Čakavian analectic collections, especially those of the more general character, prepared in the desire to be exemplary and at the same time stimulating to those who are imbued with creative ambition.

The critics help us with the statement that the poet can not deny himself in his work, irrespective of the expressive means that he uses, and that the spirit of general human themes can also flow in the poetry written in a dialect. In the regional themes, in their Anthean devotedness to the native land, in their loyalty to the birthplace, in their ethical, psychological and patriotic emotions, and with the aid of spiritual affinity - the Čakavians reveal the truth, they compose messages, they write poems full of eurhythmics, aesthetically polished, not infrequently with well articulated voices, but sometimes forged off-hand without formal-technical skill, worded as experiments, but oriented towards the future.

Following their own criteria, anthologists aim at presenting chronologically the most valuable Čakavian achievements, testifying that anthologies served as sign-posts to one another and to poets to whom "ča" is the sweetest monosyllable, the symbol of their entity.